

PRACTICI FUNERARE SPECIFICE SARMAȚILOR
DE LA ESTUL MUNȚILOR CARPAȚI,
RITURI ȘI RITUALURI FUNERARE (SEC. I – III D. CHR.)

Mircea MAMALAUCA*

Keywords: Sarmatians, cemeteries, funeral practice, rites, rituals.

În urmă cu decenii, abordarea practicilor funerare lua în considerare, mai cu seamă, latura psihologică, emoția grupului față de moarte, precum și sistemul credințelor religioase, ulterior însă, s-a trecut la o abordare cu caracter sociologic a manifestărilor mortuare. În urma studiilor întreprinse de către cercetători în domeniul arheologiei sociale, s-a ajuns la concluzia că „moartea, așa cum este ea observată în viața socială, reprezintă obiectiv o înșiruire de gesturi și de rituri care merg de la agonia la mormânt și dincolo de acesta”¹. Cercetarea arheologică modernă a comportamentului funerar presupune o perspectivă sociologică în studiul observațiilor directe din săpătură. Este limpede că, de fiecare dată, în cadrul înmormântărilor s-a căutat exprimarea identității sociale a defunctului². Studiul comportamentului mortuar tinde să se accentueze în arheologie și chiar să devină un domeniu de sine stătător. Examenul atent al obiceiurilor funerare și punerea în lumină a structurii lor sunt susceptibile să releve date mai ales de ordin social, eventual și religios³.

Cert este că, în rămășițele pământești sunt înglobate o multitudine de informații legate de clasa socială și de rangul persoanei decedate⁴. Multe din detaliile specifice, folosite în cadrul înmormântărilor au diverse semnificații, „principalele elemente ale structurii mormintelor fiind amenajările exterioare, cele interioare, modul de tratare și depunere a cadavrelor și inventarul funerar”⁵

Pornind de la considerentele remarcate mai sus, practicile funerare ar putea fi grupate în două categorii importante. Prima dintre ele cuprinde practicile din sfera riturilor funerare (incinerarea și înhumarea, amenajarea mormintelor, depunerea defunctului, intervenții ulterioare), iar a doua se referă la ritualurile funerare (ofrande alimentare, obiecte și instrumente de uz casnic și multifuncționale, arme).

Din cele menționate, putem înțelege că practicile funerare pot oferi o foarte bogată și diversă informație asupra celor înmormântați, inclusiv asupra poziției lor în comunitatea din care fac parte.

Pornind de la aceste concepte teoretice, vom încerca să reliefăm o serie de fenomene de ordin religios, care s-au petrecut, pe parcursul secolelor I-III d.Chr., în spațiul de la est de Munții Carpați, în epoca de început a migrației popoarelor. În acest context, vom avea în

* Muzeul „Vasile Pârvan” Bârlad, mircea_mamalauca@yahoo.com

¹ I. Motzoi-Chicideanu, *Câteva remarci asupra studiului descoperirilor mortuare*, apud *In Memoriam Radu Popa*, în D. M. Istrate, A. Istrate. C. Gaiu, *Temeiuri ale civilizației românești în context european*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2003, p. 68, după I. D. Urbin, *L'Archipel des monts*, Paris, 1989, p. 22.

² *Ibidem*, p.70.

³ L. Barzu, *Paradisul pierdut. O istorie a societăților primitive*, Editura Erasmus, București, 1993, p. 152.

⁴ C. Refrew, P. Bahn, *Archaeology: Theories, Methods and Practice*, Thames and Hudson, London, 2000.

⁵ I. Motzoi-Chicideanu, *Mormânt*, în C. Preda (coord.), „Enciclopedia arheologiei și istorie vechi a României”, III, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 108.

atenție civilizația sarmatică.

Pentru intervalul de timp la care ne raportăm, foarte importante sunt cercetările din ultimele decenii, acestea contribuind substanțial la înțelegerea și descifrarea a ceea ce au reprezentat practicile funerare la această populație, în spațiul est carpatic.

Sarmații, numiți de autorii greci *sauromatoi*, iar mai târziu *sarmatoi*, au primit de la autorii latini numele de *sarmatae*. Ei au făcut parte din ramura vestică a populațiilor iraniene, fiind înrudiți cu sciții, perșii și masageții. Descriindu-i, istoricii antici spun despre ei că sunt „roșcovani, cu pielea umedă, bicisnici la trup, având un temperament războinic și sălbatic”⁶. Primul care îi amintește în scrierile sale a fost „părintele istoriei”, cel care i-a cunoscut direct, în urma călătoriei sale, din anii 460-450 a.Chr., în nordul Mării Negre. Herodot ne informează că „acest popor s-a născut prin unirea bărbaților necăsătoriți sciți cu amazoanele”⁷. Numele de *sarmați* ar veni, după relatările unor istorici antici „din cauza ocupației cu armele, se crede că au fost numiți sarmați”⁸. Acestia ocupau o regiune foarte întinsă, incluzând piemonturile Uralilor de sud, bazinele râului Ural și al fluviului Volga, interfluviul Volga-Don⁹.

Prezența sarmaților, în spațiul locuit de geto-dacii de la vest de Prut, este confirmată începând cu secolul I d.Chr., de o serie de descoperiri arheologice, cum ar fi cele de la Căndești-Vrancea, Giurcani, Bârlad-Depozitul de lemne, Vaslui, Poiana-Tecuci, Răcătău-Bacău, Vlăsinești și Ștefănești-Botoșani.

În Muntenia, sarmații nu sunt atestați arheologic mai devreme de începutul secolului al II-lea d.Chr., iar în Dobrogea, se pare că nu ajung mai devreme de a doua jumătate a secolului I d.Chr., deși Ovidiu îi amintește în operele sale mai timpuriu, arătând că aceștia coabitau cu geții, în aceleași teritorii¹⁰.

Sarmații sunt atestați la vest de Prut, în exclusivitate, prin prezența mormintelor izolate și a necropolelor de mici dimensiuni. Până la această dată, nu a fost descoperită nici o așezare care să le poată fi atribuită. Zonele geografice preferate, atât când s-au aflat în răsăritul continentului european, dar și când au ajuns, în migrația lor, în spațiul nord dunărean, au fost cele de stepă și baltă.

Geograful antic Strabon a surprins foarte exact modul de viață al sarmaților roxolani, afirmând că trăiau în „corturile făcute din pâslă, care sunt bine fixate pe carele unde ei își petrec viața. În jurul corturilor se află turmele, al căror lapte ei îl folosesc drept hrană, făcând din acesta și brânză, iar carnea animalelor o mâncău. Ei le urmează la pășune, schimbând mereu locurile, după cum au iarbă. În timpul iernii, prin mlaștinile de lângă Lacul Meotic, iar vara, în câmpii”¹¹. Dacă, inițial, s-au comportat ca un popor eminentemente nomad, treptat, odată cu contactele și influențele exercitate de dacii liberi, pe de-o parte, și de romani, pe de altă parte, sarmații se vor sedentariza, lucru care poate fi observat, mai ales, în necropolele din secolul al IV-lea d.Chr. Dacă, pe parcursul secolelor II-III p.Ch., au fost descoperite, fapt semnalat deja, doar necropole sarmatice izolate, cu un număr mic de morminte, lucru determinat în mare parte chiar de nomadismul lor, în secolul IV d.Chr., mormintele cu caracteristici sarmatice se întâlnesc frecvent în cadrul marilor necropole specifice perioadei.

Din locurile lor de baștină, triburi din marea familie sarmatică vor declanșa o amplă mișcare de deplasare spre vest, care se va derula pe parcursul mai multor secole, perioadă în care, în cultura lor materială și spirituală, se vor produce schimbări profunde. Una din transformările majore s-a produs în domeniul practicilor funerare, în cadrul cărora se va trece,

⁶ Pomponius Mella, III, 4, 34.

⁷ Herodot, *Historii*, IV, 21.

⁸ Isidor din Sevilla, *Etymologranum libris XX*, în „Fontes Historiae”, 1970, p. 57.

⁹ I. Ioniță, *Populații migratoare, pe teritoriul Daciei, sarmații*, în „Istoria românilor”, vol. II, București, Editura Enciclopedică, 2005, p. 663.

¹⁰ Gh. Bichir, *Carpții în istoriografia română și străină*, în SCIV, 22, 2, 1971, p. 139-141, nota 63.

¹¹ Strabon, *Geografia*, VII, 30, 7.

de la vechile obiceiuri, în care cei decedați erau depuși fie în tumuli noi, ridicați de ei, fie în tumuli vechi, din epoca neolitică sau de la trecerea de la neolitic la epoca bronzului, la înmormântări în necropole și morminte plane. Sarmataii aflați în migrație, de la est spre vest, vor pierde „într-o măsură considerabilă, caracterele primordiale ale ceremonialului funerar, și cultura lor materială capătă o coloratură specifică - atunci când vor ajunge în zona Dunării de Jos, sub influența populației autohtone daco-carpice și a contactului cu civilizația romană”¹².

Rituri funerare la sarmați

Sarmataii au folosit în întreaga lor istorie, de peste un mileniu, un singur rit, cel al înhumării. Dacă, în locurile de baștină, înmormântările în tumuli sunt semnalate frecvent, la est de Carpați, dar și în celelalte regiuni ale României, unde ei au pătruns, avem de-a face, cu mici excepții, doar de înmormântări plane. În cimitirele acestora, sunt prezente atât morminte de bărbați, cât și de femei și copii, ceea ce dovedește că se aflau aici cu familii.

Vorbind de ritul funerar, un alt element care merită a fi menționat este cel legat de forma gropilor. Aceasta, cu predilecție, a fost dreptunghiulară cu colțurile rotunjite, mai rar trapezoidală, ca în cazul M 2 de la Mitoc¹³, pătrată, ca în necropolele de la Jugureanu, M 2¹⁴ și Bârlad-Fabrica de Confecții¹⁵. De asemenea, în anumite etape din evoluția lor, sarmataii au adăugat la gropile sepulcrale trepte/praguri, cum este cazul mormintelor M 3, M 12 de la Trușești¹⁶, sau M 1 din necropola de la Pogorăști¹⁷, ori nișe. Un mormânt cu nișă a fost semnalat, deocamdată, doar în Muntenia, la Oinac; în schimb, pentru secolul IV d.Chr., numărul mormintelor cu asemenea amenajări este destul de des întâlnit.

La capitolul rit funerar, amintim și situațiile întâlnite în necropola de la Trușești, acolo unde au fost descoperite două morminte, respectiv M 9 și M 12, în care, pe fundul gropilor, au fost observate urme de lemn. Obiceiul amenajării gropilor cu lemn, piatră, nuiele a fost frecvent semnalat, îndeosebi în zonele din care s-a declanșat marea lor migrație.

În privința orientării gropilor, am constatat că, de cele mai multe ori, acestea au fost dispuse pe axa nord-sud. Mărturie în acest sens sunt mormintele cercetate în Câmpia Moldovei, la Drăgușeni¹⁸, Mitoc¹⁹, satul Cîrneși, locul Școala Veche²⁰, Dănceni, Șerbotești, Pogorăști²¹, Probota²². Descoperiri de morminte sarmatice orientate N-S s-au făcut și în județul Vaslui, la Ghermănești²³, Suseni, Bârlad-Fabrica de Confecții, Ciocani²⁴, Satul Nou, com. Pogana²⁵. La sud de Podișul Bârladului, în satul Cionagi, au fost cercetate trei asemenea morminte, orientate N-S, cu ușoare deviații NNV-SSE²⁶. Aceeași orientare o mai întâlnim frecvent în necropolele și mormintele izolate, cercetate în partea de sud și sud-est a Munților Carpați. Destul de rare sunt, însă, gropile sepulcrale care au o altă orientare, spre exemplu V-E,

¹² Gh. Bichir, *Sarmataii la Dunărea de Jos în lumina ultimelor cercetări*, în „Pontica”, 5, 1972, p. 139.

¹³ V. Chirica, *Mormintele sarmatice descoperite la Mitoc (jud. Botoșani)*, în SCIVA, 30, nr. 4, București, 1979, p. 631.

¹⁴ N. Harțușche, *Descoperiri sarmatice din zona Brăilei*, în „Istros”, I, 1980 p. 205.

¹⁵ V. Palade, *Descoperiri sarmatice din sec. III e.n. în sud-estul colinelor Tutovei*, în „Cercet. Ist.”, S.N., IX-X, Iași, 1978-1979, p. 249-252.

¹⁶ M. Petrescu-Dâmbovița, M. Florescu, A. Florescu, *Trușești-monografie arheologică*, București, Editura Academiei, 1999, p. 613.

¹⁷ I. Ioniță, *Noi descoperiri sarmatice pe teritoriul Moldovei*, în Arh. Mold., II-III, 1964, p. 313.

¹⁸ A. Crișmaru, *Descoperiri sarmatice în Valea Podrigei (jud. Botoșani)*, în „Hierasus”, 1981, p. 83-90.

¹⁹ V. Chirica, *op. cit.*, p. 631-636, n. 13; O. L. Șovan, V. Chirica, *Noi descoperiri sarmatice în Câmpia Moldovei*, în „Hierasus”, V, 1983, p.79-80.

²⁰ O. L. Șovan, V. Chirica, *op. cit.*, p. 79-80, n. 19.

²¹ I. Ioniță, *op. cit.*, p. 311-328, n. 17.

²² E. Zaharia, N. Zaharia, *Sondașul de salvare din necropola de la Probota*, în „Materiale”, VIII, 1962, p. 505-606.

²³ I. Mitrea, *Un mormânt sarmatic descoperit la Ghermănești, jud. Vaslui*, în „Carpica”, 1975, p. 59-61.

²⁴ V. Palade, *op. cit.*, p. 248-253, n. 15.

²⁵ Idem, *Noi descoperiri sarmatice în zona Bârladului*, în „Hierasus”, 1981, p. 71-72.

²⁶ E. Zaharia, *Morminte sarmatice descoperite la Coinagi în 1949*, în „Materiale”, VI, 1959, p. 897-898.

cum este cazul la: Ștefănești²⁷, Giurcani²⁸, Tecuci²⁹, Unțești³⁰, Băcani, Peicani, cu ușoare deviații VNV-ESE³¹, sau chiar est-vest, cazul mormintelor descoperite la Vaslui-Gura Bustei³² și Giurcani M 2³³. Aceste coordonate sunt specifice, atât în cazul înmormântărilor secundare, din tumuli vechi, cât și a celor din tumuli noi, din teritoriul de la vest de Prut, precum și în necropolele, și mormintele plane. Exemple în acest sens sunt în micile necropole de la Bârlad-Depozitul de lemne și Tecuci. Această varietate, privitoare la orientarea gropilor, a fost pusă pe seama anotimpurilor în care au fost făcute înmormântările, fără a se da însă, explicații asupra acestui fenomen³⁴.

În strânsă legătură cu orientarea gropilor se află și informațiile referitoare la poziția defuncțiilor în morminte. În această privință, poziția întins pe spate, cu mâinile pe lângă corp, este cel mai des întâlnită, dar nu lipsesc nici situațiile în care unul din brațe era îndoit de la cot și așezat pe piept sau abdomen. Există și înmormântări deosebite, cum ar fi cele în „poziție atacatoare“, cu un picior întins și altul îndoit de la genunchi, întâlnite în două din necropole din sud-estul țării, respectiv la Jugureanu³⁵ (jud. Brăila), sau „dansatoare“, cu mâinile depărtate de corp și cu picioarele desfăcute, în așa fel încât descriu un romb, în necropola de la Mohreanu³⁶. La est de Carpați, asemenea înmormântări nu au fost semnalate până acum. Interesante sunt și înmormântările în care decedații au fost depuși în poziție ghemuită (chircită), cum sunt cele de la Ștefănești³⁷, Trușești, M 4³⁸, Giurcani, M 2 din T 2³⁹, sau în diagonala gropilor, ca în necropola de la Bârlad-Fabrica de Confecții⁴⁰. Merită a fi semnalate și cele două excepții, întâlnite în mormintele de la Peicani și Satul Nou, ambele din județul Vaslui⁴¹, unde cei îngropați au fost așezați în poziție șezând. Acest gen de înmormântare este unic până acum.

O altă practică, care se va perpetua și în secolul al IV-lea d.Chr., în cadrul culturii Sântana de Mureș-Černjcahov, este cea legată de deranjarea mormintelor. Este greu de spus dacă, în asemenea situații, a fost vorba de reînhumare, de jaf sau chiar de ciopârțirea cadavrelor, cea mai probabilă fiind, însă, prima variantă. În acest context semnalăm exemplele oferite în urma descoperirilor din M 4 de la Cionagi-Balintești⁴², Erbiceni-Bîrlești⁴³, Probota⁴⁴ și Vaslui-Gura Bustei⁴⁵.

Un obicei frecvent întâlnit este cel legat de deformarea intenționată a craniilor, pentru înfrumusețare, în mentalitatea sarmații, operațiune care se realiza prin bandajarea capului nou-născutului, cu curele elastice⁴⁶. Este știut că iazigii și roxolanii timpurii nu au practicat

²⁷ N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmbovița, E. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, Editura Academiei RSR, 1970, p. 281.

²⁸ C. Buzdugan, *Cercetările arheologice de la Giurcani*, în „Cercetările arheologice”, 5, 1982, p. 30.

²⁹ Gh. Bichir, *Date noi cu privire la pătrunderea sarmaților în teritoriul geto-dacic*, în SCIVA, 44, 2, 1993, p. 160.

³⁰ V. Palade, *op. cit.*, p. 247, n. 15.

³¹ Idem, *op. cit.*, p. 69, n. 25.

³² M. Rotaru, L. Chiriac, *Mormintele sarmatice de la Gura Bustei-Vaslui*, în „Acta Moldavie Meridionalis”, XXV-XXVII, 2004-2006, p. 38-42.

³³ C. Buzdugan, *op. cit.*, p. 29-35, n. 28.

³⁴ Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 157, n. 29.

³⁵ N. Hartuche, *op. cit.*, p. 205, n. 14.

³⁶ *Ibidem*, p. 225.

³⁷ N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmbovița, E. Zaharia, *op. cit.*, p. 278, n. 27.

³⁸ M. Petrescu-Dâmbovița, M. Florescu, A. Florescu, *op. cit.*, p. 616, n. 16.

³⁹ C. Buzdugan, *op. cit.*, p. 30, n. 28.

⁴⁰ V. Palade, *op. cit.*, p. 249-252, n. 15.

⁴¹ Idem, *op. cit.*, p. 69-72, n. 25.

⁴² E. Zaharia, *op. cit.*, p. 2-3, n. 26.

⁴³ O. L. Șovan, V. Chirica, *op. cit.*, p. 81, n. 19.

⁴⁴ E. Zaharia, N. Zaharia *op. cit.*, p. 606, n. 22.

⁴⁵ M. Rotaru, L. Chiriac, *op. cit.*, p. 38, n. 32.

⁴⁶ M. Cristescu, *Studiul antropologic al scheletelor din sec. III e.n. descoperite la Pogorăști-reg. Suceava*, în

deformarea artificială a craniului, așa cum au făcut-o roxolanii, alanii, hunii și alte seminiții⁴⁷. În acest sens amintim, la est de Carpați, descoperirile de la Cionagi-Balintești⁴⁸, Trușești⁴⁹, Mitoc⁵⁰, Drăgușeni⁵¹.

Referitor la adâncimea la care au fost descoperite mormintele, nu pot fi oferite date certe, datorită faptului că există o mare diversitate de situații. Uneori, din motive naturale, alteleori în urma intervențiilor omului, scheletele au fost descoperite foarte aproape de suprafața solului, cum este cazul unui mormânt de la Băcani (jud. Vaslui), ale cărui oase au apărut în urma unei ploii torențiale⁵². Alteleori însă, scheletele s-au aflat la adâncimi mari, cum a fost cazul mormântului de la Bârlad-Fabrica de Confecții⁵³.

Este ușor de constatat că, la sarmați, în privința riturilor funerare, a existat o mare diversitate de practici, care s-au transformat pe parcursul secolelor, îndeosebi în urma contactelor cu alte culturi și civilizații, la care se adaugă creșterea continuă a distanței față de locurile de baștină.

Ritualuri funerare la sarmați

Cea de-a doua componentă a practicilor funerare, respectiv ritualurile, sunt caracterizate printr-o mare diversitate. În morminte, alături de schelete, s-au aflat, de multe ori, un mare număr de artefacte, cu destinații diferite, care sugerează practicarea unor ritualuri funerare bine definite și, în același timp, respectate.

Nu toate obiectele descoperite în morminte sunt legate strict de respectarea și practicarea unui anumit ritual, unele dintre acestea intrând în sfera accesoriilor vestimentare (fibule, catarame), a obiectelor de podoabă (brățări, cercei, pandantive, mărgelile, coliere, inele, verigi, aplici, clopoței, astragale), a obiectelor de toaletă (oglinzi, pixide). Există însă, în număr destul de mare, artefacte strict legate de ritualurile funerare, respectiv recipiente de lut, sticlă, metal, obiecte uz casnic, cum ar fi cuțite, fusaiole, ace, dar și arme și piese de harnașament. În mormintele sarmatice, recipientele de lut sunt aproape nelipsite. Amintim prezența atât a ceramicii lucrate cu mâna, cât și a celei lucrate la roată. În privința ceramicii lucrate cu mâna, semnalăm vasele pentru prepararea și păstrarea hranei, respectiv oale de diferite forme și dimensiuni. Dovezi în acest sens sunt descoperirile din mormintele de la Cionagi-Balintești⁵⁴, Pogorăști⁵⁵, Mitoc⁵⁶, Bârlad-Depozitul de lemne⁵⁷. Există vase lucrate cu mâna care au avut ca destinație păstrarea lichidelor. Un asemenea recipient, respectiv o oală de mici dimensiuni, provine din necropola de Vlăsinești⁵⁸, la care se mai adaugă și vasele globulare-flacoane descoperite la Vlăsinești⁵⁹, Giurcani⁶⁰ și Ivești⁶¹. Interesante sunt și vasele lucrate cu mâna, cu destinație rituală, cum este cel descoperit în necropola sarmatică de la Vaslui⁶².

Arh. Mold., II- III, 1964, p. 330.

⁴⁷ Gh. Bichir, *În legătură cu riturile funerare la carpi*, în SCIV, 20, 2, 1969, p. 230-231.

⁴⁸ E. Zaharia, *op. cit.*, p. 898, n. 26.

⁴⁹ M. Petrescu-Dâmbovița, M. Florescu, A. Florescu, *op. cit.*, p. 613, n. 16.

⁵⁰ V. Chirica, *op. cit.*, p. 632, n. 13.

⁵¹ A. Crișmaru, *op. cit.*, p. 84, n. 18.

⁵² V. Palade, *op. cit.*, p. 69, n. 25.

⁵³ Idem, *op. cit.*, 249, n. 15.

⁵⁴ E. Zaharia, *op. cit.*, p. 899, n. 26.

⁵⁵ I. Ioniță, *op. cit.*, fig. 5/2, 3, n. 17.

⁵⁶ O. L. Șovan, V. Chirica, *op. cit.*, fig. 2/1,2, n. 19.

⁵⁷ V. Palade, *op. cit.*, fig. 5/1, p. 252, n. 15.

⁵⁸ Gr. Foil, *Mormintele sarmatice de la Vlăsinești (jud. Botoșani)*, în SCIV, 4, 1970, p. 669.

⁵⁹ *Ibidem*, fig. 1/1, p. 669.

⁶⁰ C. Buzdugan, *op. cit.*, p. 29-34, n. 28.

⁶¹ V. Palade, *op. cit.*, fig. 6/11, p. 254, n. 15.

⁶² A1. Andronic, *Un mormânt sarmatic la Vaslui*, în SCIV, 14, 1963, 2, fig. 3/6b, p. 351.

În decursul lungii conviețuirii cu dacii liberi, sarmații au preluat o serie de elemente specifice culturii acestora, îndeosebi vase ceramice lucrate la roată, de culoare, în general, cenușie. În schimb, dacii liberi vor împrumuta artefacte specifice sarmaților, unele din acestea devenind, în timp, bunuri de folosință comună, cum a fost cazul oglinzilor cu tamga.

În morminte, alături de ceramica lucrată cu mâna, de proveniență sarmatică sau de origine dacică, a apărut și ceramică provincial romană, lucrată la roată, de cele mai multe ori de culoare roșu-cărămiziu. Această categorie de inventar a fost legată, fără îndoială, de respectarea unor ritualuri, rod al credințelor religioase. Găsim adeseori, în morminte, vase lucrate la roată, folosite pentru păstrarea și consumarea hranei, respectiv castroane și străchini. Amintim în acest sens descoperirile de la Tecuci⁶³, Vlăsinești⁶⁴, Peicani⁶⁵, Pogorăști⁶⁶. Mai numeroase sunt vasele pentru păstrarea și turnarea lichidelor. Cănițele de tip carpic sunt aproape nelipsite din morminte, dovadă fiind descoperirile de la Cionagi-Balintești⁶⁷, Drăgușeni-Ostrov⁶⁸, Pogorăști⁶⁹, Tutova⁷⁰, cărora li se adaugă căni bitronconice de dimensiuni mai mari, cum sunt cele din mormintele de la Vaslui-Gura Bustei⁷¹, Ștefănești⁷². Din categoria vaselor utilizate pentru păstrarea, dar mai ales transportul lichidelor, menționăm amfora, de factură carpică, de la Albești⁷³. Interesant este și vasul-unguentar, de producție romană, descoperit la Satul Nou-Pogana⁷⁴. Din mormintele sarmatice lipsesc, însă, oalele lucrate la roată, de factura autohtonă.

În cadrul practicilor funerare, respectiv a ritualurilor, un loc important ocupau obiectele de uz caznic, piese care aveau menirea de a indica o parte din ocupațiile celor înmormântați.

Fusaiiolele reprezintă o categorie de piese de inventar cu încărcătură rituală, destul de des întâlnite în inventarul mormintelor. Din punct de vedere tipologic, forma acestora este bitronconică, de cele mai multe ori asimetrică. Nu lipsesc, însă, nici piesele de formă tronconică sau sferică. Ele erau lucrate din lut, cu mâna, arse oxidant sau inoxidant, și se obțineau astfel piese de culoare de la roșu-cărămiziu la brun-cenușiu. În necropolele și mormintele sarmatice de la est de Carpați, au fost descoperite mai multe asemenea artefacte, cum ar fi cele de la Ștefănești (două piese, una bitronconică asimetrică și una tronconică),⁷⁵ de la Giurcani (o piesă de formă ușor sferoidală⁷⁶, Drăgănești-Ostrov (bitronconică asimetrică)⁷⁷, Ghermănești⁷⁸, Peicani⁷⁹ și de la Probota (una tronconică în M 9)⁸⁰. Din rândul obiectelor care ilustrează o anumită ocupație, de această dată specifică bărbaților, face parte și cutea pentru ascuțit, recuperată dintr-un mormânt de la Albești⁸¹.

Din rândul obiectelor de uz caznic, fac parte și cuțițașele de fier. De obicei, acestea sunt fragmentare și foarte deteriorate, datorită condițiilor din sol. Asemenea piese provin din

⁶³ Gh. Bichir, *Les Sarmates au Bas-Danube*, în „Dacia”, 2, 1977, p. 167-199.

⁶⁴ Gr. Foil, *op. cit.*, p. 669, n. 58.

⁶⁵ V. Palade, *op. cit.*, n. 25, fig. 3/1.

⁶⁶ I. Ioniță, *op. cit.*, p. 319, n. 17, fig. 6.

⁶⁷ E. Zaharia, *op. cit.*, p. 899, n. 26, fig. 2/1, 2.

⁶⁸ A. Crâșmaru, *op. cit.*, n. 18, fig. 1/1, 2.

⁶⁹ I. Ioniță *op. cit.*, p. 315, n. 17, fig. 2/2.

⁷⁰ V. Palade, *op. cit.*, n. 25, fig. 2/1, 2.

⁷¹ M. Rotaru, L. Chiriac, *op. cit.*, n. 32, fig. 1/1.

⁷² Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Zaharia, *op. cit.*, p. 281, n. 27.

⁷³ O. L. Șovan, V. Chirica, *op. cit.*, n. 19, fig. 3/2.

⁷⁴ V. Palade, *op. cit.*, n. 25, fig. 4/4.

⁷⁵ Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Zaharia, *op. cit.*, p. 281, n. 27.

⁷⁶ C. Buzdugan, *op. cit.*, p. 29-34, n. 28.

⁷⁷ A. Crâșmaru, *op. cit.*, n. 18, fig. 1/4.

⁷⁸ I. Mitrea, *op. cit.* p. 61, n. 23, fig. 1/4.

⁷⁹ V. Palade, *op. cit.*, n. 25, fig. 3/2.

⁸⁰ E. Zaharia, N. Zaharia, *op. cit.*, p. 605, n. 22, fig. 10.

⁸¹ O. L. Șovan, V. Chirica, *op. cit.*, p. 83, n. 19.

mai multe morminte de la Trușești⁸², Tutova⁸³, Drăgușeni (în M 4)⁸⁴.

Componente care țin tot de practicile rituale sunt depunerile de arme și de piese de harnașament. Este posibil ca acest gen de obiecte să fi aparținut unor membri ai comunităților cu preocupări militare. Este vorba de săbii, pumnale, pintoni și piese de harnașament. Săbii provin din mormintele de la Șerboțești⁸⁵, Mitoc⁸⁶, Vaslui⁸⁷, Bârlad-Fabrica de Confecții, Ivești⁸⁸, un pumnal fragmentar a fost descoperit în necropola de la Pogorăști⁸⁹, iar piese de harnașament la Focșani⁹⁰ și Ivești⁹¹. Locul de depunerea a diverselor categorii de artefacte nu a fost respectat niciodată cu strictețe, neexistând reguli urmate de toți cei implicați în organizarea ceremonialului funerar. De obicei, când în mormânt era depus doar un vas ceramic, acela se afla deasupra craniului; în rest, de la caz la caz, piesele din morminte au fost așezate în diverse poziții.

Continuând prezentarea unor elemente de ritual funerar, merită să ne oprim asupra situației întâlnite în două morminte din necropola de la Pogorăști⁹² și în M 8 de la Valea Lupului⁹³, acolo unde, în groapă și pe schelete, au putut fi observate urme de arsură și cenușă. Acest obicei este frecvent semnalat în unele morminte roxolane din sudul fostei Uniuni Sovietice și este pus în legătură cu existența cultului focului la respectiva populație⁹⁴. De asemenea, într-un mormânt cercetat în primăvara anului 1988, la Tutova, a fost găsit un bulgăre de culoare ocru-roșu, obicei des întâlnit la sarmații din zona Mării Negre⁹⁵.

Practica depunerilor de ofrande în morminte reprezintă o altă componentă a ritualului funerar, aceasta păstrându-se încă din epocile de dinaintea declanșării migrației spre vest. Obiceiul nu are, cel puțin pentru secolele II-III d.Chr., o răspândire prea mare, fiind, totuși, întâlnit în unele necropole cercetate în zona din răsăritul Munților Carpați. La vest de Prut, în mormântul M 4 din necropola sarmatică de la Mitoc, au fost descoperite trei femure de pasăre⁹⁶, iar din M 9 și M 12 de la Trușești au fost recuperate câteva oase de cal⁹⁷. Ofrandă de carne, fără a fi precizată specia animalieră, a fost găsită și în M 2, din T 2 de la Giurcani⁹⁸.

În încheiere, putem remarca faptul că obiceiurile funerare se întâlnesc, uneori, pe parcursul unor perioade îndelungate de timp și constau din o serie de componente, înmormântările fiind, fără îndoială, cele care lasă numeroase și importante urme materiale. Ceremonialul înmormântării se desfășurau după reguli precise, respectate cu o oarecare strictețe. Diferențele observate în studiul înmormântărilor puteau fi datorate, de multe ori, caracterului etnic al celor înmormântați sau unor diferențieri în timp, în cadrul cărora s-au produs transformări în privința regulilor de înmormântare. Fără îndoială, dintre deosebirile evidențiate, iar uneori doar sugerate, în perimetrul unor necropole și în conținutul mormintelor, se pot observa și componente de ordin social, specifice fiecărei epoci.

⁸² M. Petrescu-Dâmbovița, M. Florescu, A. Florescu, *op. cit.*, p. 613-617, n. 16.

⁸³ Gh. Bichir, *op. cit.* p. 140, n. 29, fig. 4/13.

⁸⁴ A. Crișmaru, *op. cit.*, p. 83, n. 18.

⁸⁵ I. Ioniță *op. cit.*, p. 316, n. 17, fig. 4.

⁸⁶ V. Chirica, *op. cit.*, p. 633, n. 13, fig. 2/20.

⁸⁷ Al. Andronic, *op. cit.*, p. 315, n. 62, fig. 3/1.

⁸⁸ V. Palade, *op. cit.*, p. 249, n. 15, fig. 2/4, 7/5.

⁸⁹ I. Ioniță, *op. cit.*, p. 320, n. 17, fig. 8.

⁹⁰ S. Morintz, *Nekotorye voprosy sarmatskogo naselenija v Moldove i Muntenii v svjazi s foks-anskim pogrebeniem*, în „Dacia”, III, 1959, p. 455, fig. 4/4.

⁹¹ V. Palade, *op. cit.*, p. 255, n. 15, fig. 7/1, 2.

⁹² M. Cristescu, *op. cit.*, p. 329-330, n. 46.

⁹³ M. Dinu, *Șantierul arheologic Valea Lupului*, în „Materiale”, III, 1957, p. 174.

⁹⁴ Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 144, n. 11.

⁹⁵ Idem, *op. cit.*, p. 143, n. 29.

⁹⁶ O. L. Șovan, V. Chirica, *op. cit.*, p. 80, n. 19.

⁹⁷ M. Petrescu-Dâmbovița, M. Florescu, A. Florescu, *op. cit.*, p. 616-617, n. 16.

⁹⁸ C. Buzdugan, *op. cit.*, p. 30, n. 28.

THE SARMATIAN FUNERARY RITES AND RITUALS FROM EASTERN CARPATHIANS (I - III CENTURY AD)

The study of mortuary behavior tends to increase in archeology and even to become a field of its own. A close and detailed examination of funerary rites and of their structure is likely to reveal particular social data, possibly religious.

Many of the specific details that were used during the funerals have different meanings, "the main elements of the graves' structure were the interior and exterior fittings, the treatment and the disposal of the bodies and the funerary offerings".

Based on the considerations mentioned above, the funeral practices can be divided into two major categories. The first one includes practices in the funeral rites' area (cremation and inhumation, graves' fittings, the disposal of human corps, subsequent interventions) and the second one relates to the funeral rituals (food offerings, household and multifunctional objects and instruments and weapons).

Based on these theoretical concepts, in this article we will try to illustrate a series of religious phenomena that occurred on the territory of the eastern Carpathians, during I-III centuries AD, in the era when the great migrations began. In this context we will focus on the Sarmatian civilization.